

Jusèp Sandaran, auec ua vida politica comprometeda; auec contactes damb era Lliga Regionalista e damb Enric Prat de la Riba; militèc activament ena UFNR, en Districte III de Barcelona. Era UFNR, Unió Federal Nacionalista Republicana, se crecèc en 1910. Sigueren personas destacades d'aguesta organizacion: Francesc Layret, Antoni Rovira Virgili, Andreu Nin, Lluís Companys (que siguec president dera seccion joena), e tanben Pompeu Fabra. En destacam era presidéncia de Pere Coromines qu'auec relacions damb era Val d'Aran e qu'ère pair de Joan Coromines, que hec importants estudis sus era lengua d'Aran. Joan Coromines en *El parlar de la Vall d'Aran* cite mès de 200 viatges a Jusèp Sandaran. Le ten en compde e ei un des sòns referents en estudi dera lengua. Era militància politica de Sandaran se placèc ena defensa der hèt nacionau catalan qu'orientèc vèrs era Val d'Aran.

Però, peth dessús de tot, Jusèp Sandaran siguec **un activista lingüistic**. Ère escrivan, un literat, mès subertot, abans qu'arren, un actiu defensor dera lengua e deth sòn emplec, un promotor dera sua valor e deth besonh dera sua promocion.

Eth moment mès emblematic que podem destacar auec lòc eth 23 d'octobre de 1913, en Atenèu Obrèr deth districte II de Barcelona. Sandaran prononcièc ua conferéncia que gaudièc de fòrça assisténcia e d'un gran resson enes mieis de comunicacion e enes sectors culturals de tota Catalonha. Aquiu Sandaran senhalèc qu'ès catalans menspredèren pendent fòrça ans er aranés coma se siguesse ua lengua de sauvatges. Se dolie deth matractament que recebie era sua pàtria en concèrt des regions catalanes, non sonque en aspècte materiau, ja que se la mantenguie isolada de tota comunicacion e se consideraue qu'ès sòns abitants auien ua cèrta postergacion morau, senon tanben en sòn lenguatge, qu'ès gramatics e literats catalans auien menstengut tostemp. Demane "que non [se] mensprede mès era lengua aranesa, que non se la convertisque ena cendrosa de Catalonha, senon que se l'intègre en sòn diccionari e que se l'admete enes certamens e jòcs floraus" damb lo que Catalonha i guanharia fòrça. Volie qu'er aranés siguesse ua lengua catalana, e rebrembe era sua doçor, qu'ei dera madeisha soca qu'ès lengües deth Meddia francés e qu'eres, damb eth catalan includit, formauen part dera madeisha família. Atau madeish, les rebrembe era existéncia de grani escrivans occitans: Mistral, Ros, Sarrieu... e es trobadors.

Que Sandaran en didesse "lengües catalanes" respon as critèris mès socializadi en aqueri moments en Catalonha. Enes escòles es mainatges aprenien qu'eth catalan ère ua varianta dera lengua d'òc ath cant deth lemosin, eth gascon, eth languadocian e eth provençau. En 1907 era *Gramàtica Pedagògica de la Llengua Catalana*, de supòrt institucionau e libre de referéncia, afirmaue qu'era lengua d'òc includie eth catalan e eth Primer

Congrès de la Llengua Catalana de 1906 auec coma mapa lingüistic centrau er espaci occitanocatalan. Catalan e occitan èren era madeisha lengua.

Ena conferéncia de 1913, Sandaran explique qu'en Aran era lengua a conservat era sua forma mès semblanta ara dera Edat Mejana, que non pas en cap aute lòc de Catalonha e d'Occitània, "sense bastardir-se amb l'arreplec de paraules aràbigues". E dempús d'ua extensa justificacion anime as aranesi a emplegar era sua lengua entara glòria deth país e aconselhe e demane as catalans qu'ajuden ara lengua pròpria d'Aran, en tot acuelher-la e dar-li projeccion: "Catalonha a de profitar dera excelléncia aranesa entara sua pròpria grandesa".

Damb Sandaran era imatge sociu dera lengua d'Aran hè un capvirement envèrs era dignificacion, comence ua naua orientacion que Josep Aladern ena presentacion dera conferéncia de 1913 explicaue atau: "Tant de bo que l'acte d'avui sigui'l començament de la gran i patriotica obra que en l'avenir haurà de relligar Catalunya a ses grans, magnifiques i glorioses terres germanes de l'altre costat dels Pirineus".

En 1918 escriuec, amassa damb Jusèp Maria Medan e Francesc Romeva, en aranés, a Francesc Cambó, Ministre de Foment: "Vus felicita'm de bun cor pé'r hunrús loch ahún vus ha èt elayrà èt veste valé è patriuisme. Vus que èt un bun català...bremba-vus dera Val d'Aran tenguda hasta ara cum e'ra germana cendrosa". Segurament ère eth primèr viatge qu'er occitan, s'emplegaue en Catalonha, e ena Val d'Aran, entà adreçar-se a un politic. En 1932 participèc ena creacion deth Centre Aranés en Barcelona deth que'n siguec vicepresident. Entara inauguracion deth locau sociu en carrèr Tapineria 33, eth 12 de junh de 1932, convidèren a prononciar ua conferéncia a Joan Coromines, que parlèc sus etimologies der aranés. Eth Centre siguec motor d'activitats culturals e lingüistiques, e tanben de diuerses reivindicacions.

Tot eth potenciau de reivindicacion dera identitat aranesa, e subertot dera lengua pròpria, qu'auem auut pendent era fin deth sègle XX e principis deth XXI, comencèc damb Jusèp Sandaran.

Finaument, moric en 1942.

Jusèp Loís Sans Socasau

Membre der Institut d'Estudis Aranesi – Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

Damb era colaboracion de:

JUSÈP SANDARAN

Eth primèr activista der aranés

Jusèp Sandaran Bacaria, hilh de Canejan, neishec pendent era primavera de 1875. Era sua familha s'auèc de desplaçar dehòra dera Val quan Sandaran non ère qu'un mainatge. Tot e que viuèc era màger part dera sua vida en Barcelona, sentec qu'apertenhie ara Val d'Aran, motiu peth quau recorrec un important camin de trabalh ena lengua e pera lengua d'Aran.

Sandaran siguec un autodidacta; auie granes inquietuds intellectuauas e literàries, e profitaue quinsevolh ocasion entà documentar-se sus era Val d'Aran. Copiaue tèxtes que s'í referien, transcriuie comentaris, e prenie apunts lingüistics continuament. En 1914 transcriuèc tot eth trabalh de *Les Costums y Privilegis de la Vall d'Aran en los sigles XIII y XIV* de Ferran Valls e Taberner, que li auien deishat. Copiaue òbres de Jusèp Condò coma *Era Caritat, Et Pastu as Estrelles, Era Val d'Aran, Quate règles de gramatica aranesa* (50 pagines), etc. Ère un òme documentat.

En 1907 s'abonèc ara revista *Era Bouts dera Mountainho*; en 1912 se soscriuèc a *Lou Felibrige*. Recebie era publicacion *Occitania*.

A part d'açò, se hec membre dera Escola deras Pirenéus, fondada per Bernat Sarrieu. Totun, Sandaran dobtuèc entre es principis felibres dera Escola e es tendéncies mès catalanistes que viuie en Barcelona: ère partidari dera unitat des dues lengües, der occitan e deth catalan, e deth sòn espaci lingüistic.

Viuec es ans afectats pera Reneishença e aquerò li merquèc es sues orientacions. Siguec un investigador dera lengua; escriuèc a diuèrses persones entà demanar-les documents en aranés e ua relacion de paraules araneses. Per exemple, en 1915 s'adrecèc, des de Barcelona, ara Libreria de Banhères de Luishon entà demanar libres sus era lengua e era istòria dera Val d'Aran.

Son interessantes es sues fiches de lexic aranés (mès de 550, bères ues son transcripcion des de Condò) enes que hè observacions sus cèrtes paraules, en catalan. O es fiches damb arrepervèris d'Aran, explicadi tanben en catalan. Sandaran hège fiches en quinsevolh bocin de papèr que li queiguie enes mans, un tròç de diari, un paperet quinsevolh... pertot a on se podie escriuer. En 38 fiches escriuèc era *Gramatica de la llengüa aranesa*, en catalan, a on definís que "gramática de la llengua aranesa es l'art d'enrahonar y escriurer bé l'aranés".

Siguec un erudit que se botgèc entre un mon catalan, que coneishie ben, qu'apreciaue e en qué participaue, e un mon felibre que li hège dobtar, peth sòn francesisme, però damb eth que compartie fòrça iniciatives e que tengue en compde. Se sentie aranés, damb personalitat aranesa.

Identifiquèc era forma d'escriuer dera Escola deras Pirenéus coma era grafia pròpria gascona. Era sua opcion grafica varièc entre aquera grafia, e ua voluntat d'apropar-se ara catalana. Ei atau que trobam escrits

damb diuèrses formes: "Q'aurà et pastou? Qu'aurá et guelhè? /¿Qu'haurà et pastú? ¿Qu'haurà ét güellè?" Dues formes grafiques qu'empleguèc en tot depéner d'a qui s'adreçauèc: Catalonha, França, Aran... En poèma *Idili* podem trobar versions damb interessants cambis "Idili: iXarmanta! Bene que mus seyrám aquíu at miéy des flús/ E atau mus cundarám Es nosti dussi amurs". En un aute escrit metec "Idili: iXarmanta! Vene que mus seyrám aquíu at miéi d'es flús/ E atau mus cundarám Es nosti douçi amurs". Emplegue "v" o "b" en tot depéner deth lòc de publicacion. E en un aute emplegauèc era paraula "duçi". Non auie ua forma fixada. I auie massa motivacions tà justificar ua forma e ua auta. Tot foncionaue mès per intuïcion que non pas per seguiment d'ua norma definida e establada.

Viuec en mon dera cultura e der activisme en Barcelona. En 1928 se creèc era Oficina de relacions meridionaus; en 1932 Josep Carbonell siguec nomenat Cap dera Oficina; en 1933 (24 d'abriu) Alibèrt hec ua conferéncia ena Universitat de Barcelona; en març de 1933 eth President Macià recebec a Alibèrt e a Fabra en Palai dera Generalitat; en 1934 Pompeu Fabra e d'auti publiquèren eth document *Desviacions en els conceptes de Llengua i Patria* qu'acabèc damb era idia dera unitat dera lengua catalana e dera lengua occitana; en 1935 se publiquèc era *Gramatica Occitana*.

Tot açò ac viuie Sandaran; damb toti eri interactuaue. Auec relacion damb Palestra, entitat catalanista fondada en 1930 per Josep Maria Batista Roca, entitat patriotica, e educativa que daue supòrt a Francesc Macià. Pompeu Fabra en siguec president. Batista Roca siguec fundador deth CAOC (Cercle d'Agermanament Occitanocatalan) fòrça ans dempús (1977); enes nòsti dies, eth CAOC, encara ei fòrça actiu. Palestra organizèc ua grana campanha en favor der Estatut e ena Val d'Aran, damb era intervencion de Sandaran, se presentèc un document en aranés. En 1919, Sandaran, demanèc ath Ministèri era possibilitat dera liura circulacion, entàs aranesi, ath long des Pirenèus. En 1931 amassa damb er exdeputat dera Mancomunitat, Jusèp Nart Rodés, e d'auti, aueren ua amassada damb eth president dera Generalitat, Francesc Macià, e li entreguèren ua peticion de reivindicacions entara Val d'Aran. Aguest ère eth mon culturau e sociu de Sandaran.

Ère mès activista que literat, mès es sues creacions son a destacar: creèc poesies, descriuèc era crema de Sant Joan en Canejan "que sen dit har ó et char", etc. Emplegauèc er aranés, ena forma deth sòn "parlar de Canejan", enes descripcions literàries des hèstes: *Hèsta de Sant Joan d'Agost en Canejan, De Sant Joan de junh, Eth sé de mieja net o Era net de Nadau ena Val d'Aran, Descripcion de coplets ...* e en diuèrsi encastres dera vida sociu e dera vida diària. En bèra òbra acompanhe nòtes entà facilitar era prononciacion "les h son aspirades ab fòrça, casi bé una j castellana".

En 1907 publiquèc era traduccion ath catalan d' *Enric IV* de William Shakespeare, ena editoriau Estampa d'E. Domenech. Se relacionèc damb J.V. Foix, Josep Carbonell, Joaquim Cases Carbó (que patrocinaèc era *Gramatica* de Loís Alibèrt). Tanben damb Josep Carner, de qui tradusic ar aranés eth poèma *La Poma Escollida*, e coneishec a Josep Aladern (Cosme Vidal) e a Prosper Estieu, Bertran e Musitu, e d'auti.

Aqueth madeish an publiquèc eth sòn prumèr trabalh en *Era Bouts dera Mountainho*, ath cant de Camelat, Perbosc, Sarrieu e d'auti. Eth trabalh ja auie estat publicat un an abans, en 1906, en ua revista catalana, *Catalonia*, damb quauques variacions grafiques, mès catalanizada. Aqueth prumèr poèma de Sandaran ère *Era mia pastoura*, que dediquèc a Bernat Sarrieu, que'n ditz qu'ei "facile de béi se quin edj aranés ei gascoun, è se quin sémble at luchounés". Dempús vieràn Jusèp Condò, Rafaèl Nart, Francisco Nart, Ramon Carità, Joan Loís Puig e mès.

En 1908 guanhèc ua medalha de bronze enes Jòcs Floraus, ena modalitat de poesia en gascon dera montanha, damb eth sòn poèma *Idili*. En sòn activisme siguec un òme dera literatura qu'en 1904 siguec jurat deth certamen literari dera Societat Claris.

En 1913 volec hèr un diari, que non s'arribèc a publicar, titolat "Era Val d'Arán", deth que n'auie elaborat eth dessenh e qu'auie d'èster "defensú des interessi de'ra comarca en general de cada un des sos pobles en particular. Porta-veu des interessi morals è materiaus de't país... e hèc en lengua aranesa per èste era que mes graficamens expressará et sentí des aranesi...".

Jusèp Sandaran siguec **eth prumèr qu'escriuèc ena varianta aranesa dera lengua occitana**

(hèm excepcion dera òbra de Joan Benosa deth sègle XIX, ua produccion isolada e d'autoria dobtosa). Sandaran sabie qu'er aranés, eth gascon, eth provençau, eth catalan... an era madeisha filiacion lingüistica. En didie lengües catalanes.

Damb Bernat Sarrieu, líder dera Escola deras Pirenéus, compartic era normativa ortografica e es sues inquietuds e principis ena estructuracion dera lengua occitana: "d'une langue comune pour tous les pays d'Oc". Sarrieu li ditz qu'anarie ben que i auesse dues o tres dotzenes de sòcis dera Escòla ena Val d'Aran. Sandaran, li contèste en mai de 1910: "Es pogui aranesi qu'he pogüt miei cumbence per aci que nu'n sun encara pru mes qu'espera que dab et tens serán cauques dutzenades cum didet". E en madeish escrit li parle a Sarrieu sus eth tipe de vida en Barcelona "es de Barcelona mus relaciunam poc pet género de vida que s'ha de her en es granes ciutats a on es negocis ac estrupien tut lu qu'ei espiritual".